

Paweł Snopek

Uprawnienia i obowiązki bibliotek w świetle przepisów Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych : zagadnienia wybrane

---

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy 3/3, 60-67

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PAWEŁ SNOPEK
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI BIBLIOTEK W ŚWIETLE PRZEPISÓW USTAWY O PRAWIE AUTORSKIM I PRAWACH POKREWNYCH. ZAGADNIENIA WYBRANE

Działalność bibliotek a prawa autorskie

Zgodnie z ustawą z 1997 roku o bibliotekach [Ustawa, 1997] do podstawowych zadań bibliotek należy m.in. gromadzenie oraz udostępnianie materiałów bibliotecznych. W ustawie tej czytamy, iż materiałami bibliotecznymi są w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmienne, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne. Tak więc termin „materiały biblioteczne” obejmuje taki przejaw działalności twórczej o charakterze indywidualnym, który jest zarazem przedmiotem prawa autorskiego, dotyczącym bezpośrednio bibliotek i oferowanych przez nie usług [e1FL-IP]. To powoduje, iż działalność bibliotek nie tylko musi być zgodna z obowiązującymi w Polsce przepisami dotyczącymi ich funkcjonowania. Musi ona być również zgodna z prawem autorskim właściciela danego utworu.

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych [Ustawa, 2006] z jednej strony chroni interesy majątkowe twórców danego utworu (lub innych podmiotów jak np. wydawcy czy producenta). Przejawia się to m.in. w tym, iż przepisy tej ustawy chronią ich przed utratą zysków z tytułu niezgodnego z prawem rozpowszechnienia utworu. Z drugiej jednak strony uprawnia biblioteki do nieodpłatnego udostępniania, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarzy rozpowszechnionych utworów (art. 28 tej ustawy). Uprawnienie to obejmuje zarazem udostępnianie swoich zbiorów na miejscu, poprzez wypożyczenie utworu lub sporządzenie jego kopii. Powyższy przepis z prawnego punktu widzenia ma duże znaczenie gdyż legalizuje działania, które ograniczają dochody twórców. Czytelnik, który potrzebuje odnaleźć ważną dla siebie informację może bez konieczności kupowania utworu, np. w księgarni, przejrzeć daną pozycję w bibliotece.

W pewnym stopniu powoduje to zmniejszenie ilości sprzedawanych utworów na rynku, czego efektem jest zmniejszenie potencjalnych dochodów ich twórców. Taka regulacja jest jednak konieczna, aby zapewnić społeczeństwu dostęp do zasobów wiedzy publikowanych w Polsce i za granicą.

Z uwagi na powyższe niezmiernie ważnym jest, aby bibliotekarz posiadał niezbędną wiedzę na temat przepisów regulujących tę cienką granicę między prawem do ochrony interesów majątkowych twórców a prawem społeczeństwa do korzystania z utworów w sposób nieodpłatny. Jednym z obszarów gdzie taka granica przebiega jest uprawnienie do zwielokrotnienia utworu znajdującego się w zbiorach danej biblioteki. Stąd celem niniejszego artykułu jest przedstawienie syntezy przepisów prawnych regulujących te kwestie.

Prawo do korzystania z rozpowszechnionych utworów

Jednym z ustawowych obowiązków bibliotek jest udostępnianie jej zbiorów osobom zainteresowanym. Jednak często się zdarza, iż biblioteki nie posiadają w swych zbiorach takiej ilości egzemplarzy danego utworu, aby każdy zainteresowany w danym okresie mógł wypożyczyć je do domu. Ponadto w zbiorach bibliotek znajdują się czasopisma, które zwyczajowo są udostępniane tylko na miejscu, bez możliwości przejrzenia ich poza budynkiem biblioteki. W związku z tym powszechną praktyką jest, iż biblioteki dając czytelnikowi możliwość skorzystania z danego utworu sporządzają jego kopię na miejscu (korzystając z pracowni reprograficznych) lub też korzystają z urządzeń kserograficznych umożliwiających sporządzenie kopii, również przez samego czytelnika.

Powyższe zjawisko w systemie prawa określa się jako „dozwolony użytek prawny”, który implikuje ograniczenie praw autorskich twórcy kopiowanego dzieła. Działanie to jest zgodne z literą prawa. Jego podstawę prawną możemy znaleźć w art. 23 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Przepis ten równoważy interes twórców danego dzieła z interesem osób z niego korzystających [Golat, 2003, s. 86]. Z jednej strony udziela należytej ochrony twórcy dzieła, a z drugiej daje dostęp do jego twórczości w sposób, który z założenia nie ma negatywnego wpływu na jego majątkowe interesy [Wasilewski, 2012, komentarz do art. 23].

Zgodnie z treścią tego artykułu czytelnik ma prawo do nieodpłatnego korzystania z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. Ponadto zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskim. Tak więc działanie bibliotek zezwalające na kopiowanie znajdujących się w ich zbiorach utworów nie stoi w sprzeczności z prawem autorskim w przypadku, gdy:

- dokonują one zwielokrotnienia utworów w sposób nieodpłatny, lub nieodpłatnie zezwalają na osobiste zwielokrotnienie utworu przez czytelnika poza budynkiem biblioteki,
- zwielokrotnienie dotyczy utworu już rozpowszechnionego,
- zwielokrotnienie jest dokonywane w zakresie własnego użytku osobistego czytelnika,
- zwielokrotnienie dotyczy pojedynczego egzemplarza,
- zakres podmiotowy osób, które są uprawnione do korzystania ze zwielokrotnionego utworu ogranicza się tylko do osoby na rzecz, której dokonano zwielokrotnienia oraz kręgu osób, które pozostają z nią w związku osobistym.

Nieodpłatność usługi

Odnosząc się do wymogu nieodpłatności należy wskazać, iż wymóg ten nie stoi w kolizji z uprawnieniem bibliotek do pobierania opłat za świadczone przez siebie usługi (np. usługi reprograficzne - patrz art.14 ust. 2 i 3 ustawy o bibliotekach). Opłata ta musi być jednak związana z kosztami, jakie ponoszą biblioteki w związku z wykonywaniem ich ustawowych zadań¹. Nie można przyjąć, iż biblioteki miałyby być obarczone kosztami kopiowania utworów, gdyż rodziłoby to wydatki wykraczające poza ramy ich budżetu. Poza tym zwrot kosztów utrzymania z założenia nie pozostawia nadwyżki finansowej w budżecie bibliotek. Całość opłaty za korzystanie z usług pokrywa utrzymanie odpowiedniego sprzętu. W przypadku, gdyby cena za świadczone usługi przekraczała kwotę, jaką ponosi biblioteka za ich wykonywanie, działalność ta nosiłaby charakter działalności zarobkowej (działalności gospodarczej). Naruszałoby to tym samym prawa autorskie właściciela kopiowanego utworu [Howorka, 2012, s. 146-147]. Zatem biblioteki pobierając opłaty za usługi polegające na zwielokrotnieniu danego utworu nadal świadczą swe usługi w sposób nieodpłatny.

Powyższy pogląd wyraża się również w art. 14. ust. 2 ustawy o bibliotekach. Przepis ten wprost wskazuje, iż biblioteki świadcząc usługi w sposób nieodpłatny mogą pobierać za nie wymienione w tym przepisie opłaty. Dotyczy to również opłat związanych z utrzymaniem urządzeń kserograficznych wykorzystywanych do kopiowania posiadanych utworów.

Złamanie wymogu nieodpłatności usług dotyczy również sytuacji, w której pracownik biblioteki z racji posiadanych uprawnień i dostępu do materiałów bibliotecznych, prywatnie zwielokrotniłby dany utwór, a następ-

---

¹ Ustawowe zadania bibliotek m.in. polegają na udostępnianiu zbiorów i prowadzeniu działalności informacyjnej. Taka działalność przejawia się także w zwielokrotnianiu ich zbiorów. Świadczenie tych usług wymaga zakupu odpowiedniego sprzętu, który rodzi takie koszty jak np.: koszty związane z zakupem materiałów kserograficznych, koszty eksploatacyjne urządzeń kserograficznych, amortyzacja i konserwacja sprzętu oraz jego obsługa.

nie za pobraniem określonej sumy pieniężnej udostępniłby zwielokrotniony materiał innym osobom. Takie działanie przede wszystkim nie wchodzi w zakres uprawnień bibliotek wynikających z dozwolonego użytku publicznego – art. 28 ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych – gdyż oddanie kopii do korzystania w powyższy sposób pomijałoby wymagane w tym względzie procedury biblioteczne. Poza tym działanie takie łamałoby prawo autorskie wynikające z art. 23 omawianej ustawy, gdyż pracownik bez zezwolenia twórcy pobierając wynagrodzenie za prywatne zwielokrotnienie utworu na rzecz osoby trzeciej narusza jego interesy majątkowe. Ponadto działanie takie uchybia przepisom ograniczającym możliwość zwielokrotnienia utworu do jednego egzemplarza oraz do nierozpowszechniania go poza kręgiem osób znajdujących się w związku osobistym.

Rozpowszechnienie utworu

Zgodnie z art. 6. ust. 1 pkt 3 ustawy o prawie autorskim utworem rozpowszechnionym jest taki utwór, który za zgodą twórcy został udostępniony publicznie. Przepis wskazuje, iż nie ma ograniczeń, co do sposobu udostępnienia danego utworu a więc może to nastąpić drogą emisji radiowej, telewizyjnej, czy za pomocą Internetu. Nie jest istotne również czy utwór ten został rzeczywiście opublikowany. Ponadto w literaturze spotyka się pogląd, iż rozpowszechnienie utworu następuje również poprzez oddanie go do korzystania poprzez umowę najmu lub umowę użyczenia [Czajka, 2010, s. 142].

Dla zachowania cech rozpowszechnienia, utwór powinien być udostępniony nieograniczonej liczbie odbiorców. Nie jest ważne ile w rzeczywistości osób się z nim zapozna. Istotnym jest, że w zamiarze twórcy utwór ten nie jest przeznaczony dla z góry ograniczonego grona osób np. członków jury konkursowego. Takie udostępnienie utworu nie jest uznawane za jego rozpowszechnienie w świetle omawianej ustawy [Wasilewski, 2012 komentarz do art. 23]. Tak więc bibliotekarz oddający do korzystania dany utwór musi mieć pewność, iż jego oryginał lub egzemplarz został wcześniej, za zgodą twórcy wprowadzony do obrotu publicznego. Takie działanie nie narusza prawa autorskiego jak również jest zgodne z prawem bibliotecznym.

Własny użytek osobisty

Kolejną kwestią jest udostępnianie przez biblioteki utworów w celu ich zwielokrotnienia na własny użytek osobisty osób korzystających z ich zbiorów. Użytek taki powinien być skierowany na rozwój osobisty użytkowników, niezależnie od tego, czy ma on podłoże zawodowe czy nie [Barta, 2005, s. 310]. Tak więc skopiowanie danego utworu w bibliotece (lub w punkcie kserograficznym znajdującym się poza jej budynkiem) może być dokonane dla celów: naukowych, rozrywkowych, zawodowych, kolekcjo-

nerskich [Howorka, 1997, s. 39]. Przykładowo studenci lub osoby, które prowadzą badania naukowe mogą kserować książki lub artykuły z czasopism, aby później w domu spokojnie móc przeanalizować zebrany materiał. Zwielokrotnienie utworu w celu zawodowym może przykładowo obejmować sytuację, w której lekarz, prawnik, pracownik administracji, sprzedawca sklepowy kopiuje daną pozycję w celu poszerzenia swojej wiedzy związanej z zakresem obowiązków pracowniczych.

Termin „własny użytek osobisty” nie obejmuje działalności nastawionej na zysk. Tak więc, skopiowanie danej książki znajdującej się w zbiorach biblioteki w celu sprzedaży jej dalszych kopii innym osobom nie wchodzi w zakres tego pojęcia i łamie prawo autorskie twórcy utworu.

Powyższe obostrzenie wskazuje, iż w przypadku gdy bibliotekarz posiada wiedzę o tym, że dana osoba zamierza rozpowszechniać odpłatnie kopię wypożyczonego utworu, nie powinien udostępnić go takiej osobie. Stałoby to w sprzeczności z obowiązkami bibliotek, które są zobligowane do ochrony praw majątkowych twórców.

Ograniczenie własnego użytku osobistego

Własny użytek osobisty jest ograniczony dwoma wymogami wpływającymi bezpośrednio z art. 23 omawianej ustawy. Pierwszy z nich dotyczy ilości egzemplarzy skopiowanego utworu. Otóż ustawa zezwala na skopiowanie tylko jednego egzemplarza danej pozycji. Oznacza to, iż biblioteki nie mogą sporządzać dla jednej osoby więcej niż jednego egzemplarza tego samego utworu. Wydaje się, iż w zamyśle ustawodawcy takie obostrzenie było zgodne z założeniem, iż jeden egzemplarz danego utworu z powodzeniem wystarczy do użycia go do rozwoju osobistego użytkownika. W przypadku gdyby biblioteki sporządzały więcej niż jedną kopię egzemplarzy danego utworu, z natury rzeczy mogłoby to zachęcić ich posiadaczy do niezgodnego z prawem rozpowszechniania ich wśród innych osób.

Należy dodać, iż omawiany przepis nie wypowiedza się, co do objętości kopiowanego utworu. Przyjąć należy zatem, iż biblioteki mogą zwielokrotnić lub zezwalać na samodzielne zwielokrotnienie danego utworu zgodnie z wolą użytkowników biblioteki w całości lub w części (np. skserowanie całej książki lub jej rozdziału).

Kolejnym ograniczeniem przy korzystaniu z danego utworu jest zakres podmiotowy osób, które są uprawnione do korzystania ze zwielokrotnionego egzemplarza. Ustawa wprost wymienia krąg osób, wśród których dalsze rozpowszechnianie utworu będzie dozwolone. Dotyczy to kręgu osób pozostających w związku osobistym z osobą, która otrzymała egzemplarze (egzemplarz) zwielokrotnionego utworu. A więc dotyczy to osób pozostających w stosunku pokrewieństwa (rodzice, dziadkowie), w stosunku powinowactwa (teść, teściowa, szwagier) lub osób pozostającym w stosunku

towarzyskim (osoba pozostająca w relacjach towarzyskich, które mimo braku więzów krwi lub więzów prawnych tworzy więź osobistą). Tak więc osoba, która uzyskała kopię nagrania, książki, prezentacji, artykułu itp. może podczas spotkania rodzinnego, towarzyskiego korzystać z ich treści z wymienionymi osobami. Oczywiście ważnym jest, aby więź łącząca te osoby miała charakter więzi osobistej.

Poniżej przytoczony cytat zaczerpnięty z komentarza do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych podaje trafny przykład wykorzystania utworu w celach zawodowych w sposób zgodny oraz niezgodny z omawianą ustawą. I tak w komentarzu autorka wyraża pogląd, że

osoba, dokonująca zwielokrotnienia dzieła (np. lekarz wykonujący odbitkę z czasopisma fachowego) wykorzystuje wiadomości z niego uzyskane w celach zawodowych, objęty jest zakresem działania przepisu o dozwolonym użytku osobistym. Istotne jest bowiem, że z uzyskanej odbitki lekarz ten nie będzie korzystał poza kręgiem osób określonych w art. 23 ust. 2. (...) Użytek wewnątrz zakładu pracy nie jest użytkowaniem osobistym i nie podlega przepisowi art. 23. Zakład pracy, który dla swoich pracowników wykona określoną liczbę egzemplarzy dzieła w celach szkoleniowych, powinien na taki użytek uzyskać zezwolenie, chyba, że jest to instytucja naukowa lub oświatowa [Barta, 2005, s. 179].

Powyższa regulacja wskazuje, iż biblioteki nie powinny zezwalać na zwielokrotnienie utworu osobie, która zamierza udostępnić jego egzemplarz wśród osób, z którymi nie łączy go więź osobista.

Instytucje oświatowe i naukowe

Przy okazji omawianej tematyki należy również zwrócić uwagę na art. 27 ustawy o prawie autorskim. Zgodnie z jego treścią instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu. W tym celu instytucje te mogą również sporządzać egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu.

Powyższy przepis odnosi się do bibliotek, gdyż jest ona zarazem instytucją naukową – świadczy o tym art. 21 ustawy o bibliotekach – oraz instytucją oświatową². Jego treść uprawnia biblioteki do udostępnienia osobom realizującym cele dydaktyczne utworów, w celu wykorzystania ich w grupie osób, które nie są objęte zakresem podmiotowym wskazanym w art. 23 ust.

² Cele oświatowe m.in. przejawiają się w pobudzaniu aktywności intelektualnej poprzez nabywanie wiedzy z różnych dziedzin nauki. Do zadań bibliotek wskazanych w art. 4 ustawy o bibliotekach m.in. należy prowadzenie działalności informacyjnej, która bezpośrednio przyczynia się do realizowania celów oświatowych.

2 ustawy o prawie autorskim³. Przykładowo nauczyciel, będący pracownikiem danej instytucji oświatowej, której cele statutowe obejmują zadania dydaktyczne może, w sposób nieodpłatny na swoich zajęciach z uczniami korzystać z rozpowszechnionych utworów, w ich oryginalnej wersji jak i z ich tłumaczeń, poprzez zademonstrowanie fragmentu nagrań utworów audialnych lub audiowizualnych. Nie jest jednak zwolniony od obowiązku poinformowania uczestników zajęć o tym, kto jest autorem prezentowanego utworu [Howorka, 2012. s. 153]. Pewna różnica między art. 27 a art. 23 omawianej ustawy polega na tym, iż art. 27 uprawnia pewną grupę podmiotów (np. nauczycieli) do dalszego rozpowszechnienia treści wypożyczonego utworu, wśród osób, które nie są z nimi w związku osobistym (stosunek pokrewieństwa, powinowactwa, towarzyski).

Przepis ten zezwala również na sporządzenie egzemplarzy fragmentów rozpowszechnionego utworu. Ważnym ograniczeniem, co do korzystania z takiego utworu jest tym razem nie liczba, a objętość jego kopii. Oznacza to, że utwór może być zwielokrotniony tylko w pewnej, bliżej nieokreślonej części. Jednak brak precyzyjnej definicji „fragmentu rozpowszechnionego utworu” rodzi pytanie, jaka ilość skopiowanego utworu mieści się w tej definicji. W związku z tym, można by przyjąć, iż fragment z samej definicji musi być mniejszy od całości kopiowanego utworu. Ponadto objętość jego treści musi być ściśle uzależniona od rzeczywistych potrzeb dydaktycznych osoby z niego korzystającej. Przykładowo nauczyciel prowadzący zajęcia z danej tematyki może wykorzystać ten fragment utworu, bez konkretnego ograniczenia, co do ilości stron, który dokładnie nawiązuje do tematyki prowadzonych zajęć. Oznacza to, iż utwór w pozostałej części nie nawiązującej do tematyki zajęć, nie mieści się w zakresie tego pojęcia. Sporządzenie egzemplarza tego fragmentu nie będzie objęte zakresem art. 27 omawianej ustawy.

Wskazany artykuł przedstawia zbiór podstawowych informacji, które mogą być pomocne w lepszym rozumieniu uprawnień i obowiązków wynikających z norm prawnych ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Przedstawiona w nim wiedza jest istotna w przypadku osób wykonujących pracę bibliotekarza z uwagi na charakter świadczonych przez biblioteki usług. Pozwala ona skutecznie przeciwdziałać przypadkom łamania majątkowych praw autorskich twórców utworów, których dzieła są udostępniane w ramach działalności bibliotek.

---

³ Dotyczy to osób, pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego z osobą, która korzysta z wypożyczonego lub zwielokrotnionego utworu.

Bibliografia

- Barta J. i in. (2005), *Prawo autorskie i prawa pokrewne: komentarz*. Kraków.
- Czajka D. (2010), *Ochrona praw twórców i producentów. Prawo autorskie i prawa pokrewne*. Warszawa.
- Golat K. i in. (2003), *Prawo autorskie w praktyce. Nowe pola eksploatacji, opłaty, twórcze bazy danych, obrót cywilnoprawny, opodatkowanie, ochrona prawa autorskiego*. Warszawa.
- Howorka B. (1997), *Prawo autorskie w działalności bibliotekarskiej*, Warszawa.
- Howorka B. (2012), *Prawa autorskie w pracy bibliotekarza*. Warszawa.
- e1FL-IP (2007), *Rzecznictwo w sprawach dostępu do wiedzy. Prawo autorskie a biblioteki. Podręcznik prawa autorskiego dla bibliotekarzy*. Wyd. Fundacja Electronic Information [Consortium] for Libraries. Tł.: B. Szczepańska, M. Marcinek. Komentarz do części Polskiej: B. Szczepańska. Warszawa - Kraków, 2007 rok. Źródło polskie: Dostępny w World Wide Web: www.pfsl.poznan.pl Wersja oryginalna: Dostępny w World Wide Web: www.elf.net
- [Ustawa, 1997] Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach. Dz. U. z 1997 r. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.
- [Ustawa, 2006] Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity). Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.
- Wasilewski P. (2012), *Komentarz do niektórych przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Warszawa.

Paweł Snopek

***The rights and duties of the libraries in light of the copyright law and similar laws.
Selected matters***

Summary

One of the basic tasks of libraries is to provide to users access to the collections. The paper indicates the proper legal regulations which enable libraries to complete these services. It defines the notion of “library materials” and suggests their legal relations with the copyright law that protects the authors of these materials. The article draws attention to the difficult role of the librarian, who must respect the authors’ copyright while divulging the collection to the users – the analysis of the law base that regulates this matter is being made.

The paper concentrates on the problem of the reproduced works in the collections. To do so, it first answers a question about the character of the free services provided by the library. It then defines the concept of “copy” and describes the consistence of personal use of the work destined to the library users. The article also indicates the basic limitations of the personal use that include the quantitative and subject limitations of the free use of the product circulating in the library. The author also describes the legal point of view on the possibility of use of original and translated materials by the educational and scientific institutions. In order to present this matter, the author tries to define the idea of a “fragment”, a notion not specified by the law, and describes the rights of these institutions to create and spread fragments of the works of art.